

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2024

5-son

(Sentabr-Oktabr)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

TAHRIRIYAT

- Korrupsiyani oldini olishning asosi, korrupsiyaga qarshi kurashning eng samarali yo'li – yosh avlodni korrupsiyaga qarshi ta'lim-tarbiyasini samarali tashkil etish, korrupsiyaga qarshi ta'limni yo'lga qo'yishdan iboratdir

TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI

S. Maxmudov	7	Korrupsiyaga qarshi kurash: pedagogikaning tadqiqot predmeti sifatida
Sh. Uchqurova	16	Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarning mustaqil ta'limni takomillashtirish jarayonida til malakalarining rivojlanishi
B. Ziyatova	22	Talabalarda innovatsion tavafakkurni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari(Pedagogika ta'lim muassalaritalabalari misolida)
M. Badalova	27	Ta'lim klasteri va uning mohiyati
N. Qodirov	30	Individual yondashuvi asosida talabalarda loyihalash-konstruksiyalash kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish
D. Kamoljonova	34	Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish
S. Azimova	38	Ota-onalarning pedagogik madaiyatini rivojlantirish – ta'lim sifatini oshirishning asosiy omili(oiladagi ta'lim-tarbiya muhitida)

TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI

M. Umarova, R. Ziyayev	42	Organik kimyoda oksidlanish reaksiyalarini o'rganish-II (spirt, aldegid va ketonlar misolida)
M. Kuchkarov, M. Yusupov	46	Kimyoviy tajribalarni ijodiy yondashuv asosida tashkil etishning uslubiy imkoniyatlari
Sh. Raxmatullayeva	51	Boshlang'ich ta'limda o'quv topshiriqlarining turlari va tavsifiy jihatlari
M. Alijonova	55	Bo'lajak agronomlarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish metodikasining mavjud holati
R. Rasulova	59	O'quvchilarning matn yaratish kompetensiyasini shakllantirishda hikoya janriga murojaat
M. Tursunqulova	63	Didaktik o'yin tushunchasi va uning tarkibi

ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

A. Atamatov	67	O'quv jarayonida interfaol platformalardan foydalanish
A. Raxmatullayeva	71	Umumta'lim maktablarida biologiya fanini o'qitishda blum taksonomiyasini qo'llash
M. Imomova	76	Biologiya ta'limiga va biologiya o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar
I. Kodirov	81	Muhandis energetik kadrlarni tayyorlasda "nishon tumani quyosh fotoelektr stansiyasi" korxonasi – "muqobil energiya manbalari" kafedrasida dual ta'limni tashkil etish
G. Abilova, A. Yeshmurotova	88	Raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali konchilik yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetentsiyasini shakllantirish

TA'LIMDA MENEJMENT

A. Kenjaboyev	94	Bo'lajak ta'lim menejerini kasbiy tayyorlashning deontologik tamoyillari
M. Movlyankulova	100	Maktabgacha ta'lim tashkilotlari xodimlarining kompetensiyalarini rivojlantirishda rahbarning o'rni
		TA'LIMDA MARKETING
H. Amirqulov	104	O'zbekiston respublikasi banklarida buxgalteriya hisobini tashkil qilish uslubiyoti
		JISMONIY TARBIYA VA SPORT
N. Alimova	108	Gender yondoshuv asosida o'quvchilarning jismoniy tarbiya faniga qiziqishini shakllantirishning pedagogik shartlari
		MAKTABGACHA TA'LIM
F. Po'lotov	112	Art texnologiyasi maktabgacha yoshdagi bolalarining ijodiy rivojlanishini shakllantirish vositasi sifatida
H. Mizamova	115	Bolalarning ijodiy qobiliyatlarini musiqiy ta'lim orqali rivojlantirish
M. Rizayeva	119	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlanish markazlaridagi faoliyatlarni takomillashtirishda steam texnologiyasini qo'llash
		ATROF-MUHIT MUHOFAZASI VA EKOLOGIK XAVFSIZLIK
Sh. Mavlonov	122	Boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari
S. Badriddinova	125	Chizmachilik mashg'ulotlarini zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida tashkil etish (Finlandiya Respublikasi ta'lim tizimi tajribasi asosida)
		МЕТОДИКА ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ
Д. Хусанов, М. Фарманова	130	О методической проблеме связи цикличности и дозированности при создании математического терминологического аппарата учащихся физико-математических школ
Н. Каллибекова	135	Социально-педагогические аспекты исследования и формирования билингвизма (на основе анализа билингвизма в современной лингвистике)
К. Жумаева	140	Межкультурная коммуникация в многоязычной среде: роль билингвизма и культурного кода

Rayxon RASULOVA,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, "O'zbek adabiyotshunosligi" kafedrası p.f.f.d.
PhD, dosent v.b.

O'QUVCHILARNING MATN YARATISH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA HIKOYA JANRIGA MUROJAAT

Annotatsiya

Maqolada o'quvchilarning matn yaratish kompetensiyasini shakllantirishda hikoya janrining ahamiyati haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, muallif o'quvchilarning matn yaratish kompetensiyalarini shakllantirish maqsadida badiiy asarlar bilan ishlashda dastlab tez va oson o'qiladigan hikoya janri bilan ishlash bo'yicha tavsiyalar berib o'tgan.

Tayanch so'zlar. Hikoya, kompetensiya, innovatsion texnologiyalar, matn talqini, matn yaratish, integratsiya, ta'lim sifati, ilm olish, tahlil.

В статье рассматривается значение жанра рассказа в формировании компетенции учащихся по созданию текста. Автор также дал рекомендации по работе с художественными произведениями, которые изначально были быстрыми и легкими для чтения жанром рассказа, с целью формирования у читателей текстообразовательных компетенций.

Ключевые слова. Повествование, компетентность, инновационные технологии, интерпретация текста, создание текста, интеграция, качество образования, приобретение знаний, анализ.

The article explores the importance of the narrative genre in shaping the competency of reader Text creation. The author has also made recommendations on how to work with the story genre, which is initially quick and easy to read, when working with fiction in order to form the competencies of students to create text.

Key words. Storytelling, competence, innovative technologies, text interpretation, Text creation, integration, educational quality, knowledge acquisition, analysis.

Dunyoda o'qitishda innovatsion texnologiyalarni maqsadga muvofiq qo'llash va takomillashtirish, o'quvchi shaxsida tayanch ta'limiy kompetensiyalar, xususan, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish masalalari bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Shu nuqtayi nazardan ham til va adabiyot ta'limi yoshlarga ta'lim-tarbiya berish bilan bir qatorda, kelajakda o'z so'ziga ega va zamonaviy ehtiyojlarga hozirjavob yetuk ma'naviyatli shaxsni kamol toptirishdek mas'uliyatni o'z zimmasiga olgan.

Yangilanib borayotgan O'zbekistonda ta'limga e'tibor, uning sifatini oshirish va buning natijasida o'sib kelayotgan yosh avlodga sifatli, har tomonlama mukammal bilim berish bugungi kunning dolzarb masalalariga aylanmoqda. O'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda matn yaratish kompetensiyalarining ahamiyati beqiyosdir. Matn yaratish kompetensiyalarini shakllantirish badiiy asarlar mutolaasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu jarayon o'z-o'zidan o'quvchining kitobxonlik salohiyatini rivojlantiradi. O'quvchilarning matn yaratish kompetensiyalarini shakllantirish maqsadida badiiy asarlar bilan ishlashda dastlab tez va oson o'qiladigan hikoya janri bilan ishlash maqsadga muvofiqdir. Hikoyalar qisqa va lo'nda bo'lishi bilan birga didaktik maqsadga yo'naltirilgan bo'lib, kitobxonga hayot falsafalaridan saboq berayotgandek tuyuladi. Hikoyalardagi qahramonlar qismati kishini bundan ogoh qiladi. Demak, kishini hayotni

qadrlashga, to'g'ri yashashga, iymonga undaydi.

Millatning ma'naviyati qaror topishida adabiyot muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, yoshlarning muayyan hayotiy vaziyatlarda qaysi yo'lni tutishi, qanday to'xtamga kelishi, ko'zda tutgan ishlarni qay saviyada bajarishlari, ko'p jihatdan, adabiyotning rivojiga bog'liqdir. Ardoqli adibimiz S.Ahmadning “Qorako'z majnun” hikoyasini modulli ta'lim texnologiyasi asosida tahlil qiladigan bo'lsak, dastlab ushbu hikoyaning umumiy didaktik maqsadini aniqlab olamiz. So'ngra hikoyani mantiqiy tugallarga 4 qismga ajratamiz va har bir qismga alohida xususiy didaktik maqsadlarni belgilaymiz. 1-qismda it obrazi birinchi planga chiqadi. 1-topshiriqda “Jannatga kiradigan o'n nafar hayvondan biri bu “Ashobi kahfning vafodor itidir” (Al-jome al-Kabir.) hadisi sharif tahlil qilinadi va o'quvchilar fikrlari maqsad sari yo'naltiriladi. Asarda Saodat ayaning iti Qorako'z bilan qizining uyiga qarab yo'lga chiqishi jarayoni ajoyib tasvirlanadi. Ularning borish va kelish jarayoniga diqqat qaratilg.

Yo'l bo'yi adib itning har bir harakati, qiliqlari, sakrash, shamoldek yelishi, xursandlig-u xafagarchiligi, deylik, “bir qulog'ini dikkaytirib, bittasini shalpaytirib erkalik” qilishlarini, yo'lda uchragan mushuklarni “tiraqaylatib quvishi”, “daraxtlardagi musichalarga iring'ishlab” akillashi kabi holatlarni – barcha-barchasini mahorat bilan tasvirlaydi. Kampir itini oilasining bir a'zosidek e'zozlaydi. Shuning uchun ham u itiga qarab: “Abdumalik akangnikiga boramizmi, Dilbar opangnikigami? Dilbar opang domda turadi. Itdan hazar qiladi. Seni uyiga kiritmaydi. Endi nima qilamiz? Mayli, shunikiga boraylik. Yotib qolmaymiz. Chiqqunimcha hovlida bolalar bilan o'ynab turasan”, – deb bemalol gapiradi. Yo'l bo'yi Saodat kampir it bilan shu zaylda suhbatlashib boradi va suhbatlashib iziga qaytadi. Yozuvchi mehr bilan ta'riflagan: – kichkinagina, belida belbog'dek ikkita biri qora, biri jigarrang chizig'i bor, – tumshug'i bilan ikki ko'zi qop-qora, bir ko'zining tepasida to'mtoq qoshi bor it.

Hikoyaning boshidan oxirigacha yozuvchi Qorako'zni Saodat kampirga doimiy hamrohlikda tasvirlaydi. Vafodor it Saodat kampir bilan deyarli bir xil kayfiyatda: xafa bo'lsa xafa, xursand bo'lsa xursand, kampir o'yga cho'msa, u ham o'y surgandek bir nafas tinchiydi. Hikoyada Saodat aya vafotidan so'ng yozuvchi ham Qorako'zning ruhiyatini kitobxonlarga anglatish maqsadida o'tkir qalami bilan uning qora ko'zlariga ikki tomchi yoshni chizib qo'yadi. Hikoya oxiridagi Qorako'z majnunlik o'limi o'quvchini mahzun qiladi. It bilan bog'liq o'rinlarni o'quvchilar bilan shu zaylda alohida tahlil qilinadi. 2-qismga Saodat ayaning fitratidagi insoniylik, mehr-oqibat haqida o'quvchilar suhbatga tortiladi. Saodat aya bilan bog'liq jihatlarga urg'u beriladi. Keksayib qolgan Saodat aya bir necha o'n yillardan beri harbiyga ketib, o'sha tomonalarda uylanib, bola-chaqali bo'lgan o'g'li.

Bo'rixonni kutishi va Xudoning bergan kuni sahar namozlarida uni eslashi sabablari o'quvchilar bilan muhokama qilinadi. Saodat aya tabiatida o'zbekning chin muslima buvilariga xos bu dunyosini ham, u dunyosini ham o'ylashdek mulohazakorlik mujassam. O'g'lining xabarini nevarasi Anvardan eshitgan kampir mulzam bo'ladi. Adib kampirdagi bu o'zgarishni: “Birovga so'zini bermaydigan errayim kampirning shoxi sindi, ostonaga hatlamay uyda muqim o'tirib qoldi”, degan tarzda bayon qiladi. Ona uchun din-diyonat, milliy diniy qadriyatlar, el-yurtchilik har narsadan ustun turadi. Shuning uchun Bo'rixonda ko'ngli soviydi, uni yo'qlikka topshiradi; ketar mahali undan yuz o'giradi. Endi ona sahar namozida o'g'lini eslamay qo'yadi. Saodat ayaning go'zal yoshlik pallalari, Bo'rixonning tug'ilishi va uning boshqa yurtlarda yurib onasi ko'nglini o'ksitgan noxush qilmishlarining mo'jaz tarixi og'zaki tahlil qilinadi. Vafot etar mahalida

ham Saodat ayaning hayot mazmunini, bu dunyoga kelish va ketish hodisasini juda tabiiy – musulmona anglagani farzandlari hamda nevaralarini chaqirib, ularga qilgan vasiyatidan bilib olamiz.

Bu qismda “Jannat onalar oyog‘i ostidadur” hadisi sharif tahlil qilinadi. 3-qismda Qur’oni karimdan keltirilgan ushbu oyat: “Sizlardan qaysi biringiz o‘z dinidan qaytsa va shu kofirligicha o‘lsa, bas, ana o‘shalarning (qilgan savobli) amallari xabata (bekor) bo‘lur, ular do‘zax ahlidurlar va u yerda mangu qolurlar” (Baqara surasi, 217-oyat.) haqida suhbat uyushtiriladi. Bo‘riboyning qismati tahlil etiladi. Yozuvchi u tug‘ilayotganda quyoshli kun edi, lekin yomg‘r sharros quyib turardi deb nimaga ishora qilmoqda. Bo‘riboy kirgan yo‘l inson bolasiga xosmi kabi savollar bilan o‘quvchilarni bahs-munozaraga jalb qilinadi. Bo‘rixon kelibdi, ya‘ni kampirning “g‘oyiblari hozir” bo‘libdi. Bu yangilik “Saodat ayaning yillab qalbida qalashib yotgan g‘uborlarini” tarqatishi, “ko‘ksidan tog‘dek bosib yotgan armonlarni” ushatishi lozim edi. Biroq voqelik o‘zgacha tus oladi. Ona va bola uchrashuvi... Qiziq, bu jarayonda it negadir bezovta, u nimanidir sezadi; shu bois “notanish odamga g‘ashlik qilib tinmay irillaydi”. Ona bag‘rida Bo‘rixon begonaga o‘xshaydi.

Chunki “undan aroq va sham yoqilgan uyning hidi kelardi”. Xursandchilikdagi ona avval bunga e‘tibor bermadi. Sekin asta o‘g‘li Bo‘rixonning ota-bobolari e‘tiqod qilgan islom dinidan qaytib, boshqa dinni qabul qilgani xususida o‘quvchilar bilan bahs-munozara qilinadi va xulosalanadi. 4-qismda o‘zbek millatiga xos qadriyatlar haqida fikr yuritiladi. “Vatanni sevmok iymondandir” hadisi bilan ishlanadi. Hikoyada juda katta ma‘no-mazmun jamlangan. O‘zbekona urf-odatlar qadri noloyiq bir farzandning qilmishlarini ko‘rsatish orqali ta‘kidlanadi. To‘g‘risi, itning vafosi bir o‘g‘ilning ona ko‘nglini vayron qilishiga nisbatan yuksak ma‘naviy martabalarda turishi hamma vaqt ulug‘vorlik kasb etadi. Hikoya 4-qismga bo‘lib o‘rganilishi o‘quvchilarda har bir detalni nazardan qochirmaslik, sinchkovlik kabi ziyraklik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Qismlardan olingan xulosalar bilan bir butunlikka, yaxlitlikka erishish umumiy xulosaga kelishga o‘rganadi. Har bir qismdan chiqarilgan xulosa xususiy didaktik maqsadga yo‘naltiriladi va bu maqsadlar umumiy didaktik maqsadga bo‘ysundiriladi.

Badiiy adabiyotda insonning mohiyatini anglash, uning his-tuyg‘u va kechinmalarini ifodalash bosh omillardan biridir. Shunday ekan, inson ruhiy olami tasviri adabiyotda eskirmaydigan, muhim masala bo‘lib qolaveradi. Adabiyotshunoslikda inson ruhiyati ifodasi badiiy psixologizm deyiladi va psixologizm qahramonning ichki dunyosiga chuqur kirib borish atroficha, keng tasvir, uning qalbidagi turli holatlarni tahlil etish, nozik hissiyot va kechinmalarga e‘tibor berish kabi masalalar birlamchi o‘rinda turadi. Har qanday shaxsning shakllanishida badiiy asar o‘qishning beqiyos o‘rni bor. Negaki badiiy asardagi qahramonlarning holat-u kayfiyatlari, iztirob-u quvonchlari, haq-u nohaqliklari bilan tanishish va tuyish orqali kishida odamiylik sifatleri qaror topadi. Odam o‘zini o‘zga bilan solishtira bilganda, o‘zini boshqaning o‘rniga qo‘ya olgandagina chinakam odamga aylanadi. Shundagina shaxs ijtimoiylashadi, ijtimoiylashmagan odam esa individdan farqi yo‘q. Chunki unda iste‘molchilikdan o‘zga biror ezgu sifat shakllanmagan bo‘ladi.

Badiiy asar va uning qahramonlari taqdiri bilan tanishish orqali odam o‘ziga yoqimli bo‘lgan narsaning o‘zgaga ham ma‘qul bo‘lishini, o‘ziga yoqmaydigan tutum o‘zgaga ham yoqmasligini bilib olsa, tuyib yetsa, unda odamiylik sifatleri tarkib topa boradi. Albatta, yangi vaziyat, yangi sharoit adabiy jarayonda ham yangicha yo‘lga qo‘yishni talab qiladi. Bugungi odam dunyodan uzilib yashay olmagani singari, ijod ahli bugungi milliy rivojimiz uchun ham ochun tajribasidagi yangiliklardan chetda turib, ko‘zlagan

natijalarga erisha olmaydi.

Bugunni bilish, ertaning yo'nalishlarini belgilash zamon bilan hamnafas yashashdan, dunyo yangiliklarini yaxshilab o'zlashtirishdan boshlanadi. Badiiy asar o'qish kitobxonga ikki jihatdan g'oyat muhim yumush sanaladi. Birinchidan, u odamni kitobga bog'lab qo'yadi: asar qahramonlari bilan keyin nima bo'lganini bilishga qiziqish uyg'otadi, hayotdagi turli-tuman kutilmagan voqea-hodisalar bilan tanishtiradiki, buning o'zi kitobxonda qiziqish uyg'otadi. Inson o'ziga mutlaqo notanish odamlar, o'zgacha taqdiralar bilan tanishadi, ijodkor mahorati sabab ularga befarq bo'lolmaydi, yangi hayot bilan tanishadi va bundan zavq oladi. Xolbuki, o'qilgan asar o'quvchi tomonidan ilk bor kashf etilishadanoq, uning qalbida iz qoldirishi zarur. Badiiy asar o'qishning ahamiyatini ta'minlaydigan ikkinchi hal qiluvchi jihat: badiiy asar o'quvchida o'zgani his etish, birovga tuyg'udosh bo'lish fazilatini shakllantiradi. Bu ilmiy tilda empatiya deyiladi. Globallashib borayotgan hozirgi dunyoda yashayotgan odamlarda aynan empatiya tuyg'usi kamayib bormoqdaki, badiiy kitob o'qish o'sha yetishmovchilikni to'ldirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rasulova Raykhan. An integrative approach to the analysis of a work of art. European Journal of Innovation in Nonformal Education (EJINE) Volume 3 | Issue 12 | Dec-2023 ISSN: 2795-8612 Page | 113-116.
2. Пасулова Р. Адабий та'лим интегратив yondashuv. Muallim ham uzluksiz bilimlandiruv'. Ilimiy-metodikali jurnal № 1/3 2024. B. 33-37

Bosh muharrir:

Mahmudov Sarvar Yuldashevich

Bosh muharrir o'rinbosari;

Mas'ul kotib:

Suyarova Lutfiya Muxiddinovna

Bosh dizayner – badiiy muharrir:

Mamasoliyev Akbarali Hamzayevich

TAHRIR HAY'ATI:

Xilola UMAROVA, Risboy JO'RAYEV, Xolboy IBRAGIMOV, G'ayrat SHOUMAROV, Ulug'bek INOYATOV, Oynisa MUSURMONOVA, Shukurullo MARDONOV, Saidaxbor BULATOV, Ulfat MAHKAMOV, Barno ABDULLAYEVA, Dilyara SHARIPOVA, Lola MO'MINOVA, Maqsudjon YULDASHEV, Mirodiljon BARATOV, Muhabbat MIRSALIYEVA, Bahodir MA'MUROV, Yashin ISMANDIYAROV, Sharibboy ERGASHEV, Alisher UMAROV, Shaxnoza XALILOVA, Muhayyo UMARALIYEVA

JAMOATCHILIK KENGASHI:

Sobitxon TURG'UNOV, Nargiza RAXMANKULOVA, Kamola RISKULOVA, Islom ZOKIROV

Tahririyat manzili:

Toshkent shahar Shayhontoxur tumani Navoiy ko'chasi, 30-uy.

E-mail: xalq_talimi@xtv.uz Tel: (0 371) 231-16-51, Faks: 231-16-52
t.me/xalqtalimi_jurnali. http://t.me/xalq_talimi_jurnali.

Jurnalga yuborilgan maqolalarga javob qaytarilmaydi, jurnalda e'lon qilingan maqolalardan olingan matnlar "Xalq ta'limi" ilmiy-metodik jurnalidan olindi, deb ko'rsatilishi shart.

Jurnal 2015-yil 20-martdagi 214/2-sonli qarori bilan OAK ilmiy nashrlari ro'yxatiga kiritilgan.

"TAFAKKUR NASHRIYOTI" MCHJ bosmaxonasida chop etildi.

Toshkent shahri, Shayhontoxur tumani, Navoiy ko'chasi, 30-uy

Bosishga ruxsat etildi: __.__.____-y. Qog'oz bichimi 70x100 1/16. Ofset bosma usuli.

Shartli b.t. 12,0. Adadi ____ nusxa. – buyurtma.

Bahosi kelishilgan narxda.

Ushbu songa mas'ul – Isakulov Rustam Mamirovich

Jurnalga taqdim etilgan barcha materiallar <https://rustxt.ru/antiplagiat> sayti hamda https://t.me/check_antiplagiat_bot da monitoring qilinadi.

© "Xalq ta'limi" jurnali, 2024.